

УДК 341.241.8

С. Б. Мельник,
*канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємницького
та комерційного права ОНЮА*

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЗАБОРОНИ АНТИКОНКУРЕНТНИХ УГОД:
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА ЄС
ТА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ЗАХИСТ
ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ**

Стабільно функціонуюча економіка в умовах ринкових відносин, як правило, не відчуває значних, у кількісних показниках, різного роду проявів зловживань суб'єктами господарювання монопольною владою. Даній ситуації є відповідне пояснення: такого роду суб'єктів, що діють у межах того чи іншого національного ринку, нараховується незначне число, а в окремих секторах господарювання вони просто відсутні.

Сформована ж практика декількох останніх десятиліть підтверджує, що негативним проявом розвитку ринкової економіки є таке поведіння суб'єктів господарювання, що дозволяє різноманітними узгодженими методами обмежити чи усунути дію конкуренції і забезпечити для учасників даного узгодження максимальні переваги в порівнянні з іншими суб'єктами, що функціонують на релевантному ринку. Конкурентне право ЄС дані правопорушення іменує антиконкурентними угодами та узгодженою практикою, яка свідомо замінює практичну співпрацю між підприємствами із завданням шкоди конкуренції [1] і підкоряє їх вимогам ст. 81 Договору про ЄС [2]. Загальне правове розпорядження, закріплене в ст. 30 ГК України [3] — неправомірні угоди між суб'єктами господарювання, а законодавство України про захист економічної конкуренції — антиконкурентними узгодженими діями, закріплюючи спеціальні вимоги в ст.ст. 5 і 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. [4] (далі — Закон про конкуренцію). Більше того, саме дане правопорушення вказано на першому місці серед двадцяти порушень законодавства про захист економічної конкуренції, визначених ст. 50 Закону про конкуренцію. Однак необхідно відзначити, що це скоріше проєвропейська (відповідне європейській практиці виявлення і припинення порушень конкурентного права) очікувана поведінка учасників ринкових відносин, ніж офіційна статистика, оскільки щорічно перше місце серед порушень антимонопольно-конкурентного законодавства займають зловживання монопольним (домінуючим) положенням на ринку, у силу, у першу чергу, історичного минулого нашої держави.

Із самого початку виникнення інтеграційних процесів Європейський Союз у політиці щодо конкуренції намагається дотримуватися курсу між необхідністю встановлення здорової конкуренції та необхідністю уникнути введення небажаних обмежень приватного підприємництва [5]. Саме з цією метою ст. 81 Договору про ЄС передбачає також винятки стосовно заборони антиконкурентних узгоджених дій. Схожі правила були введені й окремими спеціальними

правовими нормами законодавства про захист економічної конкуренції і в Україні.

На жаль, питанням відповідної узгодженої поведінки суб'єктів господарювання на ринку, можливого легального запобігання застосування мір юридичної відповідальності за зовні потенційно протиправну узгоджену поведінку на ринку, що має, на перший погляд, не завжди проконкурентні цілі, а також порівняльно-правовому аналізу аналогічних положень конкурентного права ЄС ні вченими, ні практиками не приділялося належної уваги; дані проблеми знаходяться і за межами наукових досліджень порушень конкурентного законодавства, зокрема антиконкурентних узгоджених дій. Тому метою даної статті є загальний аналіз правових звільнень із заборони антиконкурентної узгодженої практики суб'єктів господарювання в конкурентному праві ЄС і України.

Комісія ЄС змушена у сфері здійснення своєї компетенції застосовувати і забезпечувати балансування двох параграфів 85 (1) і 85 (2), перший з яких стосується загальної заборони, а останній обмежує його застосування [6]. Договір про ЄС у ст. 81 (3) закріплює, що положення параграфу 1 можуть, однак, не застосовуватися у випадках: будь-якої угоди або категорії угод між сторонами; будь-якого рішення чи категорій рішень, прийнятих об'єднаннями підприємств; будь-якою картельною практикою або категорією картельних практик, які сприяють поліпшенню виробництва та розподілу продукції, спричиняють технічний та економічний прогрес, надаючи при цьому споживачам справедливу частку вигоди, та, які: (а) не накладають на підприємства таких обмежень, які не є необхідними для досягнення цих цілей; (б) не надають підприємствам можливості усунення конкуренції стосовно значної частини даних продуктів. Фактично — закріплює положення про можливість установа винятків стосовно угод, рішень або узгодженої практики, які сприяють удосконаленню виробництва або розповсюдженню товарів чи послуг, технічному або економічному прогресу, водночас даючи змогу споживачам справедливо розподіляти вигоди від цих заходів.

Таким чином вимоги для отримання звільнення згідно зі ст. 81 (3) Договору про ЄС прийнято поділяти на дві позитивні та дві негативні. До позитивних вимог належать: сприяння виробництву чи збуту товарів або ж підтримка технічного чи економічного прогресу; надання споживачам справедливої частини отриманої вигоди. До негативних: ненав'язування відповідним підприємствам обмежень, що не є абсолютно необхідними для досягнення цілей угоди; ненадання підприємствам можливості позбутися конкуренції в суттєвій частці ринку відповідних товарів.

Крім цього самі винятки підрозділяються також на дві категорії: індивідуальні, що надаються за рішенням Комісії ЄС, національними антимонопольними органами та національними судами; і групові, які зазвичай приймаються за допомогою регламентів Ради ЄС. Отже, практично існують два підходи отримання винятку сторони: або сповістити відповідні органи про угоду, або укласти угоду, яка б відповідала переліку блоку винятків. У цілому підприємства,

які є сторонами угоди, повинні на власну відповідальність пересвідчитися, що договір є сумісним із конкурентними нормами ЄС.

Індивідуальний виняток надається на обмежений відрізок часу (до 10 років), може бути відновлений, поставлений у залежність від умов або зобов'язань та відкликаний, якщо обставини зміняться, та стосується певних суб'єктів. Перевірка у кожному окремому випадку відповідності угоди вимогам ст. 81 Договору про ЄС — завдання, яке покладене в силу службових обов'язків на орган, що займається даним питанням (Комісія, антитрестовий орган, національний суд). Якщо цей орган дійде позитивного рішення, він повинен відхилити скаргу або припинити провадження, якщо його було офіційно розпочато, оскільки дійсність угоди є прямим наслідком Договору про ЄС та не залежать від попереднього рішення. У силу великої завантаженості Комісії ЄС, практики, що склалася, нових пропозицій сьогодні відбувається заміна механізму попереднього повідомлення системою юридичного винятку.

Невелика кількість групових звільнень впливає з галузевих регламентів, прийнятих Комісією ЄС. Однак Рада уповноважила Комісію за допомогою регламентів, прийнятих на підставі ст. 81 Договору про ЄС, затвердити подальші заходи загального характеру для виключення окремих категорій угод відповідно до ст. 81 (3) Договору про ЄС.

Регламент Ради ЄС № 1/2003 від 16.12.2002 р. [7] не передбачає повноваження Комісії ЄС проголошувати неможливість застосування заборони ст. 81 Договору про ЄС до певних категорій угод, незалежно від будь-яких попередніх визначених Комісією секторів економіки або типів угод, до яких застосовуються групові звільнення. Причиною існування групових звільнень у системі юридичних винятків є бажання збільшити юридичну безпеку шляхом надання підприємствам чіткого визначення типів угод та умов, за яких їх можна реалізовувати без ризику заперечення дійсності угод. Групові звільнення також представляють собою фундаментальний критерій при визначенні політики конкуренції в конкретному секторі (наприклад, на дистриб'юторському, науково-дослідному, ліцензуванні патентів та ноу-хау, ринках) [8]. Новий Регламент 1/2003 передбачає також надання Комісії ЄС наступних прав: скасування шляхом індивідуального рішення можливості винятку для угоди, якщо встановлено, що незалежно від формальної відповідності регламенту групових винятків, дія угоди несумісна зі ст. 81 Договору про ЄС; колективного скасування з тих же причин можливості винятку для окремих категорій чинних угод на конкретному ринку.

Як правило, регламенти групових винятків традиційно містили два переліки умов, що могли зустрітися в тексті угод, які належали до певної категорії: перелік статей про дозвіл (або «білий» список) і перелік статей, які не можуть розглядатися як відповідні політиці конкуренції (або «чорний» список). Міг також бути доданий «сірий» список статей про дозвіл, які розглядалися як такі, що можуть або не можуть бути сумісними зі ст. 85 (1) Договору про ЄС [9].

Перелік умов, що при нормальних обставинах не справляють ніякого антиконкурентного ефекту або, якщо навіть вони мають такий ефект для сторін або

третіх осіб, вони є невід'ємною частиною для існування угоди, яка в принципі має позитивний характер із точки зору конкуренції. Угода, що містить тільки умови з білого переліку, автоматично підлягає виключенню. У більшості останніх регламентів щодо групового винятку існує тенденція вилучення білих переліків, які були сформульовані на підставі дуже формального та юридичного підходу, та заміни їх економічними критеріями: отримання винятку залежить в основному від частки впливу на ринок підприємства, про яке йде мова, на відповідний ринок. Такий економічний підхід прийнято також щодо регламентів групових винятків.

Чорний перелік, тобто перелік умов, сама наявність яких виключає можливість виключення угоди. Угоду можна укласти тільки за умови вилучення таких умов. Сірий перелік охоплює всі умови, що відсутні як у білому, так і в чорному переліку. До них належать умови, вплив яких на конкуренцію є сумнівним. Якщо угода містить такі умови, то сторони, для отримання звільнення, повинні скористатися процедурою індивідуального повідомлення про угоду для отримання індивідуального рішення (або, набагато частіше, повідомлення про сумісність) [10].

Уже на початку, після вступу в силу Регламенту № 17 1962 р. (раніше діючий правовий акт) у Комісію ЄЕС надійшло приблизно 30 тисяч повідомлень про угоди про ексклюзивне розповсюдження (дистрибуторство). Тому Комісія, одержавши від Ради за Регламентом № 19/65 повноваження на надання групових винятків, уперше реалізувала це право, надавши ряд групових винятків угодам про ексклюзивне розповсюдження. Винятки були надані для загального застосування, а також для застосування по секторах, зокрема, щодо автотранспортних засобів, виробників пива і бензину, у галузі повітряного і морського транспорту, страхування [11].

Найбільш негативно впливають на конкуренцію в змісті ст. 81 Договору про ЄС горизонтальні угоди, тому наявність групових, як втім і індивідуальних, винятків у рамках параграфу третього даної статті є досить рідкою практикою Комісії ЄС. Згідно з класифікацією прецедентного права Комісії, СІІ та СС вони підрозділяються на два класи: жорсткі картелі (угоди про фіксовані ціни, угоди про поділ ринку, угоди щодо обмеження або контролю над виробництвом, угоди стосовно стандартизації, інформаційні угоди, угоди щодо обмеження або контролю постачань, колективні угоди про ексклюзивну дистрибуцію, колективні угоди про продаж або купівлю, угоди про рекламу та підтримку) — вони практично завжди заборонені і тільки за виняткових обставин виключаються із заборони на підставі ст. 81 (3) Договору про ЄС; угоди про кооперацію (є угоди про науково-дослідну діяльність та угоди про спеціалізацію) — в силу специфіки мають більш просте отримання винятку, а для деяких типів угод можливий навіть груповий виняток. Так, наприклад, угодам про науково-дослідну діяльність було присвячено Регламент про групові звільнення № 418/85, нещодавно замінений новим Регламентом № 2659/2000 від 29.11.2000 р., який вступив в силу 01.01.2001 р., а його дія закінчується 31.12.2010 р. Цей Регламент передбачає, що нижче певного рівня ринкової

сили, позитивний ефект угод про науково-дослідну діяльність набагато перевищує їх негативний вплив на конкуренцію. На цій підставі Регламент надає груповий виняток кожній угоді, якщо на дату її укладення сумарна доля ринку сторін не перевищує 25% відповідного ринку, тобто ринку продукції, яку ймовірно буде поліпшено або замінено товарами, що є предметом угоди. Регламент містить також чорний перелік статей, наявність яких в угоді автоматично викликає її недійсність. Чорний перелік не дозволяє надання групового винятку в ряді випадків (ст. 7 Регламенту № 2659/2000). Зокрема, розглядаються як явно антиконкурентні обмеження: обмеження свободи сторін на виконання науково-дослідних робіт у сфері, непов'язаній з угодою, фіксовані ціни на продукт контракту, фіксовані квоти виробництва та продажу, розподіл ринків за географічною ознакою або відповідно до класів клієнтів, безумовні статті, що забороняють заперечувати законність прав інтелектуальної власності, заборона активної політики продажу на територіях, зарезервованих для інших суб'єктів після 7-річного періоду спільного використання, заборона пасивної політики продажу на територіях, зарезервованих для інших суб'єктів [12].

Відносно вертикальних угод (дистриб'юторські угоди, угоди ексклюзивного постачання, франчайзингові угоди) Комісія ЄС здійснила спрощення та кодифікацію всього матеріалу, шляхом прийняття регламенту про групові винятки в дуже загальній формі, Регламент Комісії № 2790/99 від 22.12.1999 р. щодо застосування ст. 81 (3) Договору про ЄС до категорій вертикальних угод та узгодженої практики. Регламент визначає загальну категорію вертикальних угод, що можуть отримати груповий виняток: вертикальні угоди з метою продажу або купівлі товарів або послуг, якщо ці угоди укладені між підприємствами, які не є конкурентами, між деякими підприємствами, які є конкурентами, або певними об'єднаннями роздрібних торговців.

Можливість надання групового винятку розповсюджується на вертикальні угоди, укладені між об'єднанням роздрібних продавців та його постачальниками, за умови, що всі члени об'єднання — роздрібні продавці, а сумарний річний товарооборот жодного з них не перевищує 50 мільйонів євро.

Новий економічний підхід, що ґрунтується на аналізі структури ринку з точки зору пропозиції та попиту, призвів до відмови від механізму білих переліків формальних статей, які можна безпечно включати до угоди.

Новий Регламент містить два чорні переліки. У першому з них у ст. 4 наведено обмеження, наявність яких є достатньою для визнання угоди повністю недійсною: будь-які обмеження можливості покупців визначити продажну ціну товарів або послуг контракту; обмеження території або кола покупців для продажу товарів або послуг за контрактом залежно від деяких винятків; обмеження активного та пасивного продажу кінцевим користувачам членами вибіркової дистриб'юторської мережі, що працюють на рівні роздрібною торгівлі; обмеження перехресних постачань у межах вибіркової дистриб'юторської мережі; обмеження можливості постачальника продавати компоненти кінцевим користувачам та незалежним постачальникам ремонтних та сервісних послуг.

Другий перелік у ст. 5 містить статті, що є неприпустимими з точки зору конкуренції: таким чином ці статті є незаконними (зобов'язання не конкурувати; післяконтрактне зобов'язання не конкурувати; зобов'язання, нав'язане членам вибіркової дистриб'юторської мережі, не продавати конкуруючу продукцію із зображенням торгової марки конкурентів постачальника), але решта контракту продовжує підпадати під груповий виняток (типовий випадок окремого підходу до цих статей) [13].

Отже, коротко підсумовуючи, прийняті Комісією ЄС регламенти щодо групових вилучень сьогодні охоплюють такі сфери:

- 1) угоди про право виключного дистриб'юторства (Регламент 1983/83);
- 2) угоди про право виключної закупівлі (Регламент 1984/83, Регламент 2790/99);
- 3) ліцензування патентів (Регламент 2349/84);
- 4) угоди про спеціалізацію (Регламент 2658/2000);
- 5) угоди про науково-дослідницькі та експериментально-конструкторські роботи (Регламент 2659/2000);
- 6) угоди про дистриб'юторство автомобілів (Регламент 123/85, Регламент 1475/95);
- 7) угоди про франчайзинг (Регламент 4078/88, Регламент 2790/99);
- 8) угоди про ліцензування на ноу-хау (Регламент 556/89, Регламент 240/96) [14];
- 9) угоди про конференції судновласників (так звані лінійні конференції) (Регламент 4056/86);
- 10) угоди щодо систем комп'ютерного резервування місць в авіаційному секторі (Регламент 2672/88);
- 11) угоди щодо спільного планування і координації можливостей розподілу прибутку, а також консультацій щодо тарифів на заплановані повітряні перевезення і розміщення автоматів в аеропортах (Регламент 2671/88);
- 12) угоди про служби наземного контролю в аеропортах (Регламент 2673/88) [15].

Загальне правило щодо винятку із заборони антиконкурентних узгоджених дій у законодавстві України про захист економічної конкуренції міститься в ст. 10 Закону про конкуренцію. При цьому дана стаття передбачає в ч. ч. 1 і 4 критерії потенційно дозволених Антимонопольним комітетом України узгоджених дій. Аналогічно двом групам вимог ст. 81 (3) Договору про ЄС їх можна розділити на дві групи. До позитивних варто віднести вимоги, що містяться в ч. 1 ст. 10 Закону про конкуренцію, які сприяють: удосконаленню виробництва, придбання або реалізації товару; техніко-технологічному, економічному розвитку; розвитку малих або середніх підприємств; оптимізації експорту чи імпорту товарів; розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари; раціоналізації виробництва. Негативні критерії можна визначити, виходячи з ч. 4 ст. 10 Закону про конкуренцію: учасники узгоджених дій не застосовують обмеження, які не є необхідними для реалізації узгоджених дій; обмеження конкуренції не становить загрозу системі ринкової економіки.

Однак ч. 2 ст. 10 Закону про конкуренцію встановлює також єдиний, загальний критерій, що фактично нівелює позитивні вимоги: узгоджені дії не можуть бути дозволені органами Антимонопольного комітету України, якщо конкуренція суттєво обмежується на всьому ринку чи в значній його частині. Змістовне наповнення даного критерію відповідно до узгоджених дій наведено в п. 3.1. Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання (Положення про узгоджені дії), затвердженого розпорядженням Антимонопольного комітету України від 12.02.2002 р. № 26-р [16]: 1) установлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів; 2) обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними; 3) розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками; 4) спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів; 5) усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід із ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців; 6) застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невигідне становище в конкуренції; 7) укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод; 8) суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Аналіз ст. ст. 7–11 Закону про конкуренцію дозволяє передбачені винятки за аналогією з європейською практикою підрозділити на групові й індивідуальні. Групові винятки із заборони антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання встановлюються як безпосередньо законодавцем у відповідних нормах Закону про конкуренцію (ст. ст. 7–9), так і Антимонопольним комітетом України відповідно до ст. 11 Закону про конкуренцію і розпорядження Антимонопольного комітету України «Про затвердження Типових вимог до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів господарювання» від 12.02.2002 р. № 27-р [17]. Індивідуальні — Антимонопольним комітетом України відповідно до ч. ч. 1 і 5 ст. 10 Закону про конкуренцію і Кабінетом Міністрів України відповідно до ч. 3 ст. 10, ст. 33 даного законодавчого акта та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання» від 28.02.2002 р. № 219 [18].

До законодавчо встановлених групових винятків із заборони антиконкурентних узгоджених дій віднесені наступні три групи узгоджених дій: узгоджені дії малих або середніх підприємців (ст. 7 Закону про конкуренцію); узгоджені дії стосовно постачання та використання товарів (ст. 8 Закону про

конкуренцію); узгоджені дії щодо прав інтелектуальної власності (ст. 9 Закону про конкуренцію). Так винятки щодо узгоджених дій малих або середніх підприємців (у змісті ст. 1 Закону про конкуренцію) діють у тому випадку, якщо вони призводять до суттєвого обмеження конкуренції та сприяють підвищенню конкурентоспроможності малих або середніх підприємців. Узгоджені дії щодо постачання та використання товарів не підпадають під дію ст. 6 Закону про конкуренцію, якщо вони також не призводять до суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині, у тому числі монополізації відповідних ринків; не обмежують доступ на ринок інших суб'єктів господарювання; не призводять до економічно необгрунтованого підвищення цін або дефіциту товарів. Положення ст. 6 Закону про конкуренцію не застосовуються до угод про передачу прав інтелектуальної власності або про використання об'єкта права інтелектуальної власності в тій частині, у якій вони обмежують у здійсненні господарської діяльності сторону угоди, якій передається право, якщо ці обмеження не виходять за межі законних прав суб'єкта права інтелектуальної власності: обмеження стосовно обсягу прав, які передаються, строку та території дії дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також виду діяльності, сфери використання, мінімального обсягу виробництва.

З огляду на вищевикладене, необхідно відзначити, що законодавство України про захист економічної конкуренції в цілому відображає спільний підхід, установлений у конкурентному праві і практиці Комісії ЄС і Суду ЄС, щодо винятків із дії ст. 81 Договору про ЄС — ст. 81 (3). Однак на відміну від Закону України про конкуренцію в спеціальній главі ГК України, присвяченій загальним положенням антимонопольно-конкурентного законодавства України, не врегульовано питання щодо звільнень від заборони антиконкурентних угод, зокрема, узгоджені дії малих і середніх підприємців, узгоджені дії щодо прав інтелектуальної власності та узгоджені дії щодо постачання та використання товарів. Крім того, є необхідність прийняття Спеціальних типових вимог по окремих положеннях Закону про конкуренцію, у першу чергу, щодо застосування ст. ст. 6 (ч. 4), 7, 8, 9, які присвячені виняткам із заборони антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання. Слід також урахувати практику ЄС щодо сфер дії винятків і вирішувати питання про можливість поступового розширення дії ст. 10 Закону про конкуренцію і в інших сферах господарювання.

Література

1. Скордамаля В., Савіяхметова П. О., Мельник С. Б. Конкурентне право ЄС / ОІПОА. — Одеса, 2004. — С. 50–55.
2. Европейское право / Под общ. ред. Л. М. Энтипа. — М.: НОРМА, 2002. — С. 588.
3. Господарський кодекс України // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 11.
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 7.
5. Керн В. Вступ до права Європейського Союзу: Павч. посіб.: Пер. з англ. — К.: Знання, 2002. — С. 233.
6. Goyder D. G. EC Competition Law. — Oxford University Press, 1998. — P. 128.
7. Council Regulation (EC) № 1/2003 of 16.12.2002 on the implementation of the rules on competition

- laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty // Official Journal of the European Communities. — 04.01.2003.
8. Скордамалья В., Санахметова Н. О., Мельник С. Б. Вказ. праця. — С. 41.
 9. Татам Алап. Право Європейського Союзу: Пер. з англ. — К.: Абрис, 1998. — С. 214.
 10. Скордамалья В., Санахметова Н. О., Мельник С. Б. Вказ. праця. — С. 41.
 11. Европейское право / Под общ. ред. Л. М. Энтина. — М.: ПОРМА, 2002. — С. 397.
 12. Скордамалья В., Санахметова Н. О., Мельник С. Б. Вказ. праця. — С. 78–79.
 13. Там само. — С. 90–91.
 14. Керц В. Вказ. праця. — С. 237.
 15. Татам Алап. Вказ. праця. — С. 215.
 16. Положення про порядок подання заяв до органів Аптимопопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання (Положення про узгоджені дії): Затв. розпорядженням Аптимопопольного комітету України від 12.02.2002 р. № 26-р // Офіц. вісн. Українний. — 2002. — № 11.
 17. Типові вимоги до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Аптимопопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів господарювання: Затв. розпорядженням Аптимопопольного комітету України від 12.02.2002 р. № 27-р // Офіц. вісн. Українний. — 2002. — № 11.
 18. Порядок падання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концептрацію суб'єктів господарювання: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 р. № 219 // Офіц. вісн. Українний. — 2002. — № 9.

УДК 349.6(430)

О. О. Сурілова,
канд. юрид. наук, доцент кафедри права Європейського
Союзу та порівняльного правознавства ОНЮА

ПРАВО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НІМЕЧЧИНИ

У сучасності провідною тенденцією розвитку права навколишнього середовища є інтернаціоналізація природоохоронної діяльності на підставі визнання необхідності створення єдиної світової системи захисту навколишнього природного середовища. Посилення правового регулювання в цій сфері на міжнародному рівні обумовлює необхідність інтеграції національних законодавств на підставі єдиних принципів охорони довкілля. Враховуючи перспективи розширення співробітництва України і Європейського Союзу, інтенсивний процес гармонізації законодавства, являє інтерес вивчення досвіду правового регулювання екологічних питань країн — членів ЄС.

Право навколишнього середовища Німеччини є одним із найбільш розвинених, таким, що має давню історію. Водний закон, прийнятий ще в 1877 р., не визнавав охорону природи як об'єкт правового регулювання [1], однак це не применшує значення цього нормативного акта. Водне право розглядало води як джерела питного водопостачання, як сировину, що використовується для промислового виробництва, як місце скидання стічних вод. Регулювалося конкуруюче водокористування, освоєння і розподіл водних ресурсів. Підкреслювалося, що водні ресурси слід використовувати повно і комплексно.

При характеристиці сучасного стану права оточуючого середовища слід за-